

Heskaiak, hesi biziak

Galarraga Aiestaran, Ana

Elhuyar Zientziaren Komunikazioa

Harriz egindakoak harresiak dira; lurrezkoak, lubanak; zuresi deitzen zaie hesolaz egindakoei, txarrantxaz ere egin daitezke... Hesiak dira, lur-eremuak mugatzeko eta itxeko erabiliak.

Beste era batekoak ere badaude: heskaiak, landare biziz eginak. Ohikoak dira Euskal Herrian, funtzio asko dituzte, eta paisaiaren ezaugarri garrantzitsuak dira. Edo zuzenagoa litzateke heskaiez lehenaldian hitz egitea? Izan ere, galtzen ari dira.

HESKAIK EDO LANDARE-HESIAK ZUHAITZ EDO TA ZUHAIXKA BIZIZ EGINDA DAUDE. Batzuek zuhaitzak bakarrik dituzte, besteek zuhaixkak baino ez, eta askok bietatik izaten dituzte. Espezie bakarra edo anitz izan ditzakete, eta ilara luze eta mehetan edo multzotan antola daitezke. Dena, zein helbururekin jartzen diren.

Izan ere, landare-hesiek funtzio asko betetzen dituzte, eta, hala, heskaia non eta zertarako behar den, espezie batzuk ala besteak aukeratzeko dira: fruitu jangarria dutenak, hosto erorkorrekoak edo iraunkorrekoak, adar ugari edo bakanak dituztenak...

Itxitura gozoak

Landare-hesien funtzioetako bat ganadua gordetzea da. Horretarako, tartean landare arantzadunak jartzen dira, eta, hartara, abereek ezin dute hesia zeharkatu. Horretan txarrantxaren parekoa da, beraz. Baina txarrantxak ez dituen zenbait onura ditu landare-hesiak abereentzat.

Eguzkiak gogotik berotzen duenean, heskaiak itzala eta freskura eskaintzen

dio ganaduari. Haizea dabilenean, berriz, babeska ematen dio, % 40-50 moteltzen baitute haizearen indarra. Horri esker, haizearen eraginpean egonda baino nekezago azaltzen da errape-mina larratutako esne-behietan. Airearen bidez hedatzen diren gaixotasunetan, berriz, mikroorganismoak alde batetik bestera igarotzea oztopatzen dute heskaiek.

Gainera, landare-hesiek, egoki jarrita egonez gero, lokaztiak ez sortzen edota daudenak lehortzen laguntzen dute; ondorioz, lagungarriak dira atzazaleko gaitzak saihesteko, sukarrak aftosoa adibidez. Azkenik, landareen kimu, hosto eta fruituak dietaren osagarri baliotsuak dira abereentzat, eta loreak lehengai-iturri oparo erleentzat.

Babesle eraginkorrak

Abereak ez ezik, soroak eta baratza ere babesten dituzte heskaiek, haizetik bereziki. Horri esker, inguruko belarren haziak sartzea galarazten da, eta, hartara, ez da hainbeste herbizida behar, edo ez da hainbeste lan egin behar belar txarrak kentzen. Halaber, hazten ari diren fruta-arbolen adarrak haustea eragozten dute landare-hesiek, eta, hala, gaitzak sortzea prebenitzen da. Zekaleak ez etzaten ere laguntzen dute.

Heskaiek zaparrada gogorrak, harri-jasak eta enbatak leuntzen dituzte, eta kostaldean bereziki onuragarriak dira itsas haizeak dakarren gatza ez dadin sorora iritsi.

Oro har, tenperaturaren gorabeherak moteltzeko ere lagungarriak dira heskaiek. Eguzkiak gogor jotzen duenean, adibidez, soroko landareak gehiegi transpiratzea saihesten dute, eta, beraz, ez dira ihartzen. Bide batez, lurreko ura lurruntzea eragozten dute, eta gauez ihintza sortzen lagundu. Udaberrian, berriz, tenperatura altu-xeagoa da heskaien inguruan, eta hori mesedegarria da laboreak hazteko. Azkenik, neguko izotzak leunagoak dira gunere irekietan baino, eta, elurra egiten duenean, heskaien pean landareak babestuta daude.

Bestalde, lurralde euritsuetan, urak lurzoruko mineralak eramatea galarazten dute. Izan ere, lurzorutik iragaztean,

A. GALARRAGA

Landare-hesien funtzioetako bat ganadua gordetzea da. Horretarako, tartean landare arantzadunak jartzen dira, eta, hartara, abereek ezin dute hesia zeharkatu.

“heskaiek edo landare-hesiek funtzio asko dituzte eta, paisaiaren ezaugarri garrantzitsuak ere badira”

urak magnesioa, karea, fosforoa, nitro-
genoa, sodioa eta beste mineralak
eramaten ditu berarekin. Mineralak
lurzorua behereko geruzetan geldit-
zen dira, eta hara ez dira iristen
soroko landareen sustriak. Bai, ordea,

heskaietako zuhaitzenak. Horiek mine-
ralak xurgatzen dituzte, eta, gero, hos-
toak galtzean, lurrazalera itzultzen
dituzte. Horrenbestez, landare-hesiek
uraren eta mineralen zikloa erregula-
tzen laguntzen dute.

Lurzorua beste era batera ere zaintzen
dute landare-hesiek: luiziak saihesten
dituzte, heskaietako landareen sus-
traiek lurra egonkortzen baitute. Hala,
euri-jasen ondorioz uholdeak sortzeko
aukera gutxitzen dute, eta lokaztiak
lehortzen dituzte.

Horretaz guztiaz gain, heskaiek zarata
eta gaueko argi artifiziala moteltzen
dute, eta haizeak dakarren hautsa xur-
gatzen dute. Hain zuzen, frogatu dute

A. GALARRAGA

Gaztainondoa

Espezie ugari eta askotarikoak

Gehienetan, heskaietako landareak toki hartan berez zegoen basoaren ordezkari dira, neurri batean. Basoa soiltzean, lekuan bertan hazten utzi ziren landareen oinordekoak izaten dira, edota heskaia egiteko inguruko basotik hartutako aleen ondorengoak. Nolanahi ere, kanpoko landareak ere erabiltzen dira, hala nola, ahabia, andere-mahatsa, erromeroa...

Landare autoktonoen artean, neurri eta ezaugarri askotakoak erabiltzen dira. Zuhaitzetan, esaterako, enbor luzekoak eta txara bereizten dira. Lehengoak 12-20 metro luze izatera iristen dira, eta 3-4 metrotik gora hasten dira adarkatzen; horien adibide dira haritza eta pagoa. Txara, berriz, behezagotik hasten da adarkatzen eta 8-12 metroko altuerara iristen da. Zuhaitzak hainbat urtetik behin moztuz lortzen da behetik adarkatzea, eta, besteak beste, gaztainondoa eta astigarra erabili izan dira horretarako.

Zuhaixkak ere garaieraren arabera bereiz daitezke: garaiak (elorri zuria, erramua) 5-6 metro izatera iristen dira, eta txikiak (zuhandorra, basaerramua) ez dira hazten bizpahiru metro baino gehiago.

Heskaiei aurka?

Heskaiek onura ugari dituzten arren, zenbaiten ustez eragozpenak ere badituzte. Esate baterako, nekazaritzarako edo abeltzaintzarako azalera gutxitu egiten dute. Hala ere, galera ez da oso handia, % 2-5koa, eta, gainera, kontuan hartu behar da etekina areagotzen dutela.

Batzuen iritziz, lurzoruan ura, argia edo mineralak urriak direnean, soroko edo belardiko landareek heskaiekotako aurka lehiatu behar dute baliabideak lortzeko. Alabaina, lehiatu ez, baizik lagundu egiten dute askotan, heskaiekotako landareek sakonegi dauden ur eta mineralak azalerratu baitituzkete.

Beste hainbatek piztien gordeleku izatea egotzen diete. Baliteke noiz edo noiz hala izatea; normalean, ordea, harraparien eta harrapakinaren artean oreka egoten da, eta oreka horrek gaitzak eta izurriak galarazten laguntzen du.

Hori bai, ukazezina da landare-hesikiak landatzeak eta zaintzeak lana ematen duela, baina beste era bateko itxiturak zaintzea ere lana da. Izatekotan, bi jaberren lurren artean dauden heskaiek zaintzeak sor ditzake arazoak, jabeak ez badaude ados egin beharreko lanetan edo heskaiekotaren ezaugarrietan. Baina hori ez da heskaiekotaren erruz, ala?

landare-hesiek haizeak dakarren hautsaren % 38 kentzea lortzen dutela. Eta zuhaitzak gai dira bereziki metal astunak xurgatzeko.

Landare-hesiek beste onura batzuk badituzte, bestelako baliabideen iturri ere badira eta baserritarrentzat. Bate-tik, heskaiekotako zuhaitzak zura lortzeko erabil daitezke, mailak, hesolak edo

Neurri batean, mekanizazioak heskaiekotaren galera eragin du.

MIEC

lanabesen kirtanak egiteko, adibidez. Heskaiek saskiak eta otarrak egiteko lehengaia ere eman dezakete, eta, besterik ez bada, sutarako egurra ematen dute.

dute heskaiek. Espezie ugariaren bizileku edo gordeleku dira, eta baita igarobide aproposak ere, sorokak eta belardiak lotzen baitituzte. Gainera, utzitako lurak leheneratzea errazten dute.

“heskaiekotaren inguruko animalia eta landare basati askoren bizileku edo gordeleku dira, eta baita igarobide aproposak ere”

Bestetik, heskaiekotako landare askok fruituak ematen dituzte: gaztainak, hurrak, intxaurreak, gereziak, udareak, masustak... Eta hainbaten loreak, kimuak edo azalak sendabelar gisa erabili izan dira antzintatik, esaterako, elorri zuriarenak, sahatsarenak edota laharrarenak.

Baserriarekin zuzenean lotuta egon gabe, inguruko animalia eta landare basatientzat ere erabateko garrantzia

Gehiago ez galtzeko

Azken hamarkadetan, ordea, landare-hesi asko galdu dira. Nekazaritzaren mekanizazioak, hirigintzak, industriak, garraio-azpiegiturek... paisaia aldatzea eragin dute, eta, horren barruan, paisaiekotaren ezaugarri nabarmenetako bat, heskaiek, desagertzen joan dira.

Galera hori kezagarria iruditu zaio hainbati, eta heskaiekotaren babesteko eta sustatzeko egitasmoak sortu dira. Adibidez, Goimenek (Gipuzkoako Goierriko landa-eremuen garapeneraren alde lan egiten duen elkarteak) liburu bat argitaratu du: *Zuhaitz eta zuhaizkak baserri eremuan*. Landa-hesien bilakaera, nekazaritzaren eta gizartearen bizi-kalitatean sortzen dituzten onurak, diseinu eta zainketa-aholkuak, landareen fitzak... biltzen dituzten liburuak, eta zabalago azaltzen dira hemen aipatutakoak.

Heskaiekotako landareek hesolak edo otarrak egiteko balio dute, eta fruituak ere ematen dituzte.

GOIMEN

Beste herrialde batzuetan, are nabarmenagoa da heskaien aldeko jarrera, Britainia Handian kasurako. Izan ere, han ere asko galdu dira, eta ikusi dute horrek eragin kaltegarria izan duela biodibertsitatean. Horregatik, orain egitasmo sendoak dituzte heskaiak bultzatzeko.

“heskaiak galtzeak biodibertsitatean eragin kaltegarria duela frogatu dute Britainia Handian”

ARTXIBOKOA

Paisaia zaintzeko Europako Batasunak ematen dituen diru-laguntzei esker, litekeena da heskaien galera gelditzea.

Europako Batasunak ere hartzen ditu aintzat heskaiak. Lehen, etekin handiak lortzen zituzten nekazariak saritzen

zituen; ondorioz, nekazaritza eta abeltzaintza intentsiboak sustatu zituen. Gerora, ordea, konturatu ziren ezinbestekoa dela ingurumena zaintzea. Ondorioz, orain diru-laguntzak ematen ditu nekazaritza eta abeltzaintza

estentsiboak egiteko, produktu ekologikoak sortzeko, eta paisaia zaintzeko, eta horren barruan daude heskaiak. Agian, horrek galera gelditzen lagunduko du.

Soziolinguistika aldizkaria
HIZKUNTZA NORMALKUNTZA ETA GLOTOPOLITIKA ALDIZKARIA

60. zenbakia *iraila

UNIBERTSITATE AURREKO HIZKUNTZA EREDUEN BALORAZIOA ETA PROPOSAMENAK

- 1. EAEn:
 - a) Hizkuntza ereduaren diseinuaz: sorrera, bilakaera eta emaitzak.
 - b) Eskola publikoak. Eskola pribatuak. Ikastolen Federazioa.
 - c) IRITZIAK: ereduaren egungo egoeraren balorazioa + gerorako iritziak-asmoak- ...
 - Eskola publiko + pribatu + ikastoletako eragileak.
 - Bestelako erakunde sozialak (alderdi politikoak, sindikatuak, ...).
 - ...
 - d) IKERKETAK: Felix Etxebarria / Feli Etxebarria / Janire Luque eta Maria-Jose Azurmendi / Agurtzane Elordui / HPS: Jon Aizpurua.
2. NAFARROA GARAIA
3. IPAR EUSKAL HERRIA
4. KATALUNIako KASUA